

UPPSALA
UNIVERSITET

UFV 2021/2703

Riktlinjer för hantering och bevarande av mänskliga kvarlevor vid Uppsala universitets museer

UPPSALA
UNIVERSITET

Innehållsförteckning

Inledning	4
Policyns omfattning	4
Definitioner	4
Förvaring, säkerhet och vård	4
Förvärv och avyttring	5
Dokumentation och informationshantering	5
Forskning och provtagning	5
Tillgänglighet	5
Utställningar och visningsverksamhet	6
Bildhantering	6
Utlån, inlån och deposition	6
Repatriering och begravning	6
Ansvarsförhållanden	7

Inledning

Vid Uppsala universitet finns sedan 2014 av rektor beslutade Riktlinjer för hantering och bevarande av mänskliga kvarlevor vid Uppsala universitets museer. Under 2020 har Riksantikvarieämbetet på regeringens uppdrag tagit fram stöddokument för svenska museer rörande mänskliga kvarlevor i museisamlingar. Uppsala universitet har varit involverat i processen. Det här föreliggande dokumentet är en uppdatering av universitetets tidigare riktlinjer med utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets stöddokument

Policyns omfattning

Liksom många andra museer förvaltar Uppsala universitets två universitetsmuseer, Gustavianum och Evolutionsmuseet, en betydande mängd mänskligt material vilket kan delas in två grupper som delvis överlappar varandra:

1. Obrända och brända människoben från arkeologiska undersökningar samt mumier.
2. Anatomiska samlingar, främst bestående av osteologiskt material (kranier, postkraniala ben, bäcken och monterade skelett) men även mjukvävnad (monterade lösa organ, mikropreparat av vävnad och hela embryon/foster) samt våtpreparat/spritpreparat. Det yngsta osteologiska materialet kommer från första hälften av 1900-talet.

Mänskliga kvarlevor som förvaltas av museer vid Uppsala universitet tillgängliggörs primärt för forskning och utbildning. Utgångspunkten är att all hantering av mänskliga kvarlevor ska kännetecknas av respekt för den enskildes integritet, restriktivitet, transparens och tydlighet. Relevanta etiska regelverk, t.ex. god forskningssed, ska följas i varje enskilt fall.

Definitioner

Som mänskliga kvarlevor räknas allt som en gång tillhört en människokropp av arten *Homo sapiens* (t.ex. ben, hår, tänder, mjukdelar etc.). Det mänskliga materialets bevaringsgrad (t.ex. aska, mumifierade kroppar eller spritpreparat) saknar betydelse. Undantag utgörs av föremål tillverkade av mänskligt material då föremålets ursprungliga syfte har varit att användas som verktyg, musikinstrument, bruksföremål, eller religiösa föremål (inkl. relikier).

Förvaring, säkerhet och vård

Museerna vid Uppsala universitet gör ingen tidsmässig uppdelning av materialet utan lika behandling av alla mänskliga kvarlevor eftersträvas oavsett datering. Alla identifierade mänskliga kvarlevor ska förvaras väl uppmärkta i för kvarlevorna lämpliga och larmade lokaler som klimatövervakas, kontrolleras och städas regelbundet. Respektive museum ansvarar för att förvaringen i övrigt sker på ett adekvat sätt enligt den i sektorn rådande praktik som gäller för de olika typerna av material.

Samtliga mänskliga kvarlevor förvaras i låsta magasin och exponeras inte för tillfälliga besökare i lokalerna. Museernas katastrofplaner inkluderar mänskliga kvarlevor, och hanteringen av ev. kontaminerat material följer museernas egna riktlinjer angående hantering av kemikalier i museisamlingar. Vid packning och transport följs de europeiska standarderna (SS-EN

15946:2011 och SS-EN 16648:2015). Vid transporter till utlandet kontaktas Riksantikvarieämbetet för tillstånd, d.v.s. utförelsetillstånd och exportlicens enligt 5 kap. 7§ Kulturmiljölagen och 32§ Kulturmiljöförordningen (1988:1188).

Förvärv och avyttring

Museer vid Uppsala universitet tillämpar en mycket restriktiv hållning i fråga om förvärv (accession) och avyttring/gallring (deaccession) av mänskliga kvarlevor. Endast lämningar med full dispositionsrätt tas emot, d.v.s. inga förbehåll godtas. Varje förvärv ska motiveras skriftligt och all tillgänglig dokumentation av proveniensen bör åtfölja kvarlevorna. Uppsala universitet kan endast i undantagsfall ta emot mänskliga kvarlevor från privatpersoner och juridiska personer om särskilda skäl finnes. Då en förfrågan kommer in fattar rektor beslut efter beredning inom myndigheten.

Deaccession sker normalt inte, men överföring av mänskliga kvarlevor utan känd kontext kan göras inom Uppsala universitet, samt i vissa fall till andra universitet i Sverige om överföringen gagnar undervisning och forskning vid universiteten. Om kvarlevor som saknar dokumentation och kontext inte kan förvaras eller användas för undervisning kan dessa kremeras och begravas. Beslut fattas av ansvarig museichef.

Dokumentation och informationshantering

Mänskliga kvarlevor, liksom annat material inventeras, dokumenteras och förses med identifikationsnummer och placeringsdokumentation av samlingsansvarig museipersonal. Museerna ansvarar för dokumentationen av mänskliga kvarlevor där grundläggande information, samt uppdateringar av informationen (t.ex. proveniensundersökningar eller DNA-analyser) bevaras för internt bruk i museernas egna databaser och/eller i deras fysiska arkivförteckningar. Tillgängliggörande av information i online-databaser, t.ex. ALVIN, beslutas av samlingsansvarig museichef.

Forskning och provtagning

Tillstånd att bedriva forskning på mänskliga kvarlevor kan beviljas efter ansökan från forskare som är knuten till en forskningsinstitution. Ett forskningsunderlag och ev. provtagningsprotokoll krävs, där forskarens kompetens, syfte med undersökningen, material och ev. kvantitet för provtagning samt förväntade nya resultat klart framgår av ansökan, liksom uppgifter om publicering. Uppsala universitet beviljar inte tillträde till mänskliga kvarlevor som ingår i ett pågående repatrieringsärende.

Om undersökning och/eller provtagning beviljats ska denna ske i samråd med, och vid behov i närvaro av behörig personal från museet. Destruktiva analyser beviljas endast i undantagsfall. En rapport om resultaten ska tillställas Uppsala universitet inom fyra år från provtagningsstillfället.

Tillgänglighet

Uppsala universitets samlingar av mänskliga kvarlevor ska ses som en resurs för studenter och forskare vid universitet och andra vetenskapliga institutioner. Studenter och forskare som beviljas tillträde till samlingarna ska iaktta museernas föreskrifter och respekt för mänsklig värdighet. Allmänheten får tillgång till museernas samlingar via utställningar. Beslut om undantag fattas av respektive museichef och kan inte överklagas.

Utställningar och visningsverksamhet

Ett av syftena med att mänskliga kvarlevor förvaltas av Uppsala universitet är att dessa ska kunna brukas för att förmedla forskningsresultat, visa evolutionens utvecklingslinjer, människans roll inom de biologiska vetenskaperna och att belysa såväl tidigare levnadsförhållanden som historiska förhållningssätt till döda kroppar. Mänskliga kvarlevor kan också visas i utställningar t.ex. för att förklara samlingarnas värde och olika biologiska aspekter i anslutning till tidigare och nuvarande forskning om människans utveckling. Utställningar ska produceras under beaktande av etiska värderingar och de museiprofessionella normer som utformats av det internationella museiorganet ICOM. När mänskliga kvarlevor visas måste kontexten klart framgå och förklarande texter ska alltid finnas i anslutning till de utställda lämningarna.

Bildhantering

Uppsala universitets museer ska tillämpa en restriktiv hållning till publicering av mänskliga kvarlevor med undantag av fotografier tagna i vetenskapliga sammanhang, t.ex. under arkeologiska utgrävningar. Fotografering för museernas egna interna dokumentation och inventarium kan och bör ske, vissa av dessa fotografier kan komma att publiceras i vetenskapliga publikationer. För att fotografier av mänskliga kvarlevorna ska kunna publiceras i vetenskapliga sammanhang eller visas offentligt i utställningar krävs en av Uppsala universitets museer beviljad ansökan. Publicering av foton på mänskliga kvarlevor från urfolksgrupper sker normalt inte. Om sådan publicering ändå ska ske måste detta göras i dialog med, och med tillstånd av berörda grupper. Fotografier får ej förvanskas, eller användas i oetiska sammanhang. Inte heller får fotografier modifieras utan tillstånd eller användas för kommersiellt bruk. Uppsala universitets egna fotografer skall alltid användas. Fotografier som tagits av besökare på utställningar eller av studenter under undervisningstillfällen får användas för eget bruk men ej spridas.

Utlån, inlån och deposition

Uppsala universitets museer ska tillämpa en mycket restriktiv hållning till utlåning av mänskliga kvarlevor. Särskild ansökan krävs. Vetenskapliga undersökningar ska i möjligaste mån ske i samlingarnas lokaler. Om mänskliga kvarlevor tillfälligt lånas ut, t.ex. till en utställning eller för forskning ska syftet och användningen vara klarlagd liksom ansvarsförhållanden. En institution måste vara mottagare och därtill tillgodose en säker plats där materialet kommer att analyseras/förvaras/exponeras. Materialet måste hanteras på ett etiskt godtagbart sätt, även under transport. Detsamma gäller för inlån. Mottagande institution ansvarar för att utlånat/inlånat material återlämnas. Tidsbegränsade depositioner av mänskliga kvarlevor kan beviljas under särskilda omständigheter efter godkänd ansökan som skall motiveras och åtföljas av dokumentation av kvarlevornas proveniens.

Repatriering och begravning

Beslut i alla ärenden som rör återföring, s.k. repatriering, och (åter)begravning fattas av rektor efter beredning. Om rektor så beslutar, lämnas ärendet till regeringen som kan bifalla eller avslå begäran. Den som önskar begära repatriering av mänskliga kvarlevor ska insända en formell förfrågan till Uppsala universitetet. Där diarieförs den som ett inkommet ärende vid myndigheten. Till en sådan förfrågan ska också bifogas information som belyser och stärker frågeställarens legitima krav att begära repatriering. Då förfrågan inkommit ska ansvarigt museum:

1. Agera skyndsamt och undandra de berörda kvarlevorna från forskning samt påbörja erforderligt arbete med utredning och dokumentation. Varje fall bedöms individuellt och

vetenskapliga, etiska och kulturella aspekter beaktas och mottagarens legitima krav ska utredas. Dialog med kravställare/mottagare påbörjas och följs under hela processen.

2. Lämna underlag till rektor vid Uppsala universitet som beslutar om begäran om tillstånd för repatriering och/eller (åter)begravning ska sändas till regeringen.
3. I de fall då (åter)begravning beslutas ska kvarlevorna först genomgå en grundlig vetenskaplig dokumentation. Dokumentationen ska förvaras vid respektive museum och kan komma att användas i vetenskapligt syfte.

Ansvarsförhållanden

Ärendehantering sker vid respektive museum där kvarlevorna finns bevarade. Museicheferna är ansvariga för respektive samling.